

A mikroállalkozások szerepe a vidék népességmegtartó erejének fokozásában

Miskolczi Bodnár Péter

1. Bevezetés

Tanulmányunk igyekszik szélesebb kontextusba helyezni a vidék népességmegtartó erejének problematikáját, majd bemutatja a legsúlyosabbnak tartott probléma – a munkahelyek hiánya – orvoslásában kiemelkedő szerepet betöltő mikroállalkozásokat, és ezek támogatásának új formáit, amelyek révén még több új munkahelyet teremthetnek vidéken.

Kísérletet teszünk a szülőhelyhez való kötődést és az attól való elszakadást befolyásoló emocionális és gazdasági tényezők számbavételére. Ezt követően a regionális népességmozgásokat mutatjuk be statisztikai adatokkal. Szükségessnek látszik felvillantani az országból való elvándorlás folyamatát, amely Kelet-Európa valamennyi országát érinti. Tanulmányunk második részében bemutatjuk a munkahelyteremtésben kulcsszerepet játszó kis- és közepes vállalkozásokat. Főként a mikroállalkozásokra koncentrálunk, mivel – néhány kivételt leszámítva – vidéken ezektől a gazdasági egységektől várható az új munkalehetőségek létrehozása, sőt a meglévők megőrzése is. A mikroállalkozások sérülékenyséjük miatt támogatásra szorulnak. Tanulmányunk röviden összegzi a mikroállalkozások támogatásának különböző lehetőségeit. Végezetül annak a reményünknek kívánunk hangot adni, hogy a mikroállalkozások támogatása révén a költségvetés és a jogrendszer egy költségtakarékos, ugyanakkor hatékony eszközre lel, amely áttételesen ugyan, de érdemben hozzájárul a vidék népességmegtartó erejének növeléséhez.

2. A szülőhelyhez való kötődést és az attól való elszakadást befolyásoló tényezők

Számos körülménytől függ az, hogy egy ember a szülőhelyén vagy annak közelében tölti-e életét. Némi leegyszerűsítéssel a befolyásoló körülményeket két nagy csoportra oszthatjuk. Régebben mind az emocionális, mind az anyagi-gazdasági körülmények az otthonmaradás mellett szóltak, szinte „röghöz kötötték” a mezőgazdasági tevékenységből élő vidéki népességet. A szülőhelyhez való hűséget ösztönző körülmények sokat veszítettek erejükből. Megítélésünk szerint az emocionális elemek ma is inkább a szülőhelyhez való kötődést táplálják, bár erejük sokat gyengült az idők folyamán. Az anyagi-gazdasági tényezők viszont ma már gyakran a szülőhelytől való elszakadásra ösztönöznek.

2.1. Az emocionális tényezők

A szülőkhöz, rokonokhoz, gyerekkori barátokhoz való kötődés volt és máig ez a legszorosabb kapcsolat, amely áttételesen a szülőhelyhez köt mindenkit.

2.1.1. A régmúlt

Az elmúlt századokban faluhelyen ez a kötődés olyan erős volt, hogy szinte elszigetelte az ott lakókat a külvilágtól. A kisközösségben működő kölcsönös segítség, a „számíthatok rá” tudata valós biztonságérzetet adott. A nászajándékok számontartása és viszonzásának mélyen gyökerező erkölcsi kötelezettsége, a komatálak küldésének szokása, a kalákában felépült falusi házak sokasága tárgyiasult bizonyítékai ennek a szoros összefonódásnak. A szülőhelyen megtörtént eseményekről szóló történetek csak az adott közösségben voltak érdekesek. A máshonnan – akár a szomszéd faluból – érkezőket némi gyanakvással fogadták, a háztüznézőbe távolról érkezőket a helyi legények nem nézték jó szemmel, sokszor a véglegesen letelepedőket is „holmi gyűttmentként” kezelték. A szoros lelki kapcsolat emberöltőkön is túli volt. A falusi ember előre tudta, kik lesznek ott a temetésén, és a sírok gondozásának erkölcsi kötelezettsége is hozzájárult ahhoz, hogy a gyermekek ugyanott maradtak, ahol ők és felmenőik megszülettek.

Az egymástól elszigetelődő kisebb csoportok kultúrája is sajátos – másoktól eltérő – jeget mutatott. Különböztek az énekelt dalok, a táncok, a hímzés és a népviselet. A különbségek visszahatva egyfelől erősítették az adott közösséghez tartozás érzését, másfelől nehezítették az attól való elszakadást és egy másik közösség másfajta kulturális értékeinek az átvételét, a máshová történő beilleszkedést.

2.1.2. Változások

A 20. században folyamatosan gyengült az emocionális kötődés ereje. A világháborúk, a határok átrajzolása, a válságok, a szocialista iparosítás tömegeket mozdított ki megszokott környezetükből. A családok jóval kisebbek lettek. Az oldalági rokonsági kapcsolatok fokról fokra gyengültek. Az egyenesági kapcsolatra épülő családok előbb háromgenerációsak lettek, majd – részben a házassági korhatár kitolódásának eredményeként – két generáció együttélése vált általánossá. A sokszínű népviseleteket egybemosta a blue jeans, majd másféle módon ismét sokszínűvé tették a divatmárkák, de az így jelentkező különbségek már nem növelik a lakóhelyhez való kötődést. A néptáncot az emberek többsége már nem táncolja, hanem – jó esetben – nézi a televízióban. Az emberek dalos kedve is a múlté, ha mégis dalra fakadnak, repertoárjuk egységesedik, és a legismertebb műdalokra és operettkre korlátozódik.

A tanulás újfajta emocionális kötődéseket alakít ki. A kisebb falvakban csak alsó tagozatos általános iskolák működnek, így a tízévesnél idősebb gyermekek a szomszéd helységbe járnak tanulni, a gimnáziumot, szakközépiskolát már a közeli városban végzik el. Más faluból, városból származó barátokra lelnek, kötődéseik földrajzi értelemben kiszélesednek. Ha eljutnak egyetemre, akkor még távolabbra ingáznak. A diplomát szerzők jelentős része csak

látogatóként tér vissza abba a közösségbe, ahonnan szárnyára bocsátották. A hazaköltözés elmaradásának döntően materiális okai vannak, nevezetesen a friss diplomások többsége szülőhelyén nem is találna végzettségének megfelelő munkát.

2.2. A gazdasági tényezők

2.2.1. Régmúlt

Régen a vidéki népesség a földből élt. Elsősorban a földművelés és az azzal szoros kapcsolatban álló állattenyésztés adott munkát és megélhetést a lakosságnak. Akinek földje volt, azt a földtulajdon kötötte szülei, nagyszülei falujához. A földtulajdonnal nem rendelkezők pedig napszámosként találtak ugyanott szerény megélhetést. A jobbágyság „röghöz kötésének” megszűnését követően az otthonának elhagyására de iure felhatalmazott szabad parasztok döntő többsége de facto szülőhelyén élte le életét.

A 19. században a szénbányászat és a vasútépítés, majd -üzemeltetés vidéken is új munkahelyeket teremtett.

2.2.2. Változások

A mezőgazdasági hozamok növekedésével és a gépesítéssel párhuzamosan folyamatosan csökken a mezőgazdaságban dolgozók száma a népességben belül. A vidéki lakosság mind nagyobb része függetlenedik a földműveléstől. E folyamat lehetőséget biztosít arra, ami egyben már bizonyos értelemben kényszerűség is lesz, hogy a földtől elszakadók másfajta munkát keressenek. A szénbányák bezárása, a kisforgalmú vasutak felszámolása elsősorban a vidéki munkahelyek csökkenését eredményezte. A vidék népességmegtartó ereje szempontjából sajnos lényeges körülmény, hogy az élethivatás-szerűen végzett mezőgazdasági tevékenység és a szénbányászati, vasúti munkahelyek helyébe lépő új munkát gyakran nem lakóhelyükön találják meg a munkakeresők. Az ipar, a kereskedelem és a szolgáltatások fejlődésének eredményeként egyre több munkahely keletkezett. A 20. században a munkahelyek elsősorban a városokban jöttek létre. A vidéki lakosság egy jelentős része ingázóvá vált, de sokan végérvényesen elköltöztek.

Természetesen a munkahelyeket követő népességmozgás sem csak egyirányú. Munkahelyek vidéken is létesülnek. A korszerűsödő mezőgazdaság a műtrágyák, növényvédő szerek alkalmazásában jártas, állati takarmányok előállításához és felhasználásához értő személyek számára kínál munkalehetőséget. Az öntözéses földművelés terjedése, a mezőgazdaságban alkalmazott géppark látványos bővülése egyre több műszaki szakembert igényel. Bár változatlanul a mezőgazdaság tűnik a vidékfejlesztés legfontosabb eszközének, de a fejlődésben elmaradt régiók munkahelykínálatának a színesítésében szerepet kap a földvédelem, a környezetvédelem, a vidéki turizmus megjelenése, valamint a kavics- és homokbányászat fejlődése is. Összességében azonban kijelenthető, hogy a vidéken adódó új munkahelyek száma elmarad a mezőgazdaságban megszűnő munkahelyek számától. Az újabbak döntően a népesség megtartásában játszanak szerepet. Mérséklük a vidékről a városokba történő költözést, de nem indukálnak ellentétes irányú tömeges

népességmozgást. A vidéken keletkező új munkahelyeket jellemzően a helyben vagy más vidéki tájakon születettek töltik be. A városokból vidékre költözés a városi életformában csalódott, tisztább, természetközeli életmódra vágyóknak köszönhető, akik képesek a távmunka lehetőségét kihasználni. A városi és vidéki ingatlanárak közötti különbség sokakat arra indít, hogy kisebb méretű városi lakásaikat nagyobb alapterületű vidéki ingatlanokra cseréljék. Ez a folyamat azonban döntően a városok agglomerációs gyűrűire korlátozódik, mivel a lakóhelyet váltók eredeti munkahelyükön dolgoznak tovább, és emiatt a napi ingázással még elérhető távolságnál nem költöznek messzebbre.

3. Regionális népességmozgások

A vidékről a városba költözés fő mozgató ereje a munkanélküliség területi egyenlőtlensége. Észak-Magyarországon, Kelet-Magyarországon és a Dél-Dunántúlon a munkanélküliségi ráta jóval magasabb, mint a fővárost is magában foglaló közép-magyarországi régióban, vagy a Nyugat-Dunántúlon. Így megindult egy költözési hullám, amelynek eredményeként Észak-Magyarországról, Kelet-Magyarországról és a Dél-Dunántúlról elvándorolnak az emberek. A folyamat látványos bizonyítéka az, hogy ezekben a régiókban egyre több az olyan település, amelynek lélekszáma nem éri el a száz főt.¹ Az észak-magyarországi régióban az egykori szocialista nehézipar (szénbányászat, kohászat) felszámolásának eredményeként, még a korábban mesterségesen felduzzasztott iparvárosokból (Ózd, Salgótarján, Miskolc) is elköltöznek az emberek, nem csak a falvakból.

Sajnos az adatok nem utalnak arra, hogy a folyamat lezárult volna. Éppen ellenkezőleg. A Jobline 2015. október 7–26. között 3631 18–65 év közötti magyarországi álláskeresőt és állással rendelkezőt kérdezett meg,² és ez alapján az derült ki, hogy a munkavállalók fele költözne el Magyarországon belül egy másik városba egy új állásért, kétharmaduk csak akkor, ha az új ajánlat jobb pozícióról, magasabb fizetésről szólna. Más oldalról értelmezve a válaszokat azt kapjuk, hogy a megkérdezettek egyharmada azonos vagy rosszabb feltételekkel is vállalná a költözést. Az átlagosnál sokkal nyitottabbak a lakóhely-változtatásra a fiatalok³ és a pályakezdők, valamint az agráriumban dolgozók. Az online felmérés jól mutatja, hogy a vidéken mezőgazdaságból élő fiatalok körében komoly szándék a szülőhely elhagyása.

¹ Borsod megyében 29, Baranya megyében 23, Zala megyében 41 olyan település is van már, amelynek a lélekszáma nem éri el a száz főt. *Magyarország közigazgatási helynévkönyve* (2016). Elérhető: www.ksh.hu/docs/hun/hnk/hnk_2016.pdf (A letöltés dátuma: 2018. 03. 22.) A lakosság csökkenése annak ellenére következett be, hogy ezek a települések többnyire csak 150–250 km távolságra vannak a fővárostól.

² Az álláskeresők alkották a megkérdezettek 27,6%-át, míg az állással rendelkezők a 72,4%-át.

³ Míg a 18–25 év közöttiek 70%-a, az 50 éven felülieknek 40%-a nyilatkozott úgy, hogy költözne.

4. A munkavállalási célú elvándorlás

A vidéki népesség fogyatkozásához Magyarországon 2008-tól egy újabb körülmény is hozzájárul. Ez az Európai Unión belüli migráció.⁴ Az EU-ban érvényesülő négy alapvető szabadság egyike a személyek szabad áramlása. Magyarország 2004-ben csatlakozott az Európai Unióhoz,⁵ de a magyarok más tagállamban való munkavállalása kezdetben nem volt gyakori.⁶ A magyar munkavállalók külföldi munkavállalása a 2008-ban kezdődött válság hatására indult be, és az osztrák és a német munkaerőpiaci korlátozások 2011. tavaszi feloldásának következtében öltött jelentősebb mértéket. A 2011. évi angol népszámlálás adatai szerint 44 400 fő tartotta anyanyelvének a magyart a Nagy-Britanniában élők közül.⁷ Az osztrák statisztikák szerint 23 600 magyar dolgozott 2014-ben Ausztriában.⁸ A hivatalos német statisztikák szerint az ott dolgozó magyarok száma a 2010. évi 17 ezerről 2014-re 65 ezerre nőtt.⁹

A 2011. évi magyar népszámlálás¹⁰ adatai szerint 2011. október 1-jén 70 ezer fő egy évnél rövidebb ideje és 143 ezer fő egy évnél hosszabb ideje tartózkodott külföldön. A külföldön élők száma azonban ennél már 2011-ben is magasabb volt,¹¹ és azóta tovább

⁴ Az Európai Unió belüli migráció Magyarországot érintő hatásaival foglalkozik – többek között – LAKATOS J. (2015): *Külföldön dolgozó magyarok, Magyarországon dolgozó külföldiek. Statisztikai Szemle*, 93. évf. 2. sz. 93–113. és BOGNÁR K. – SZABÓ L. (2014): *A kivándorlás hatása a hazai munkaerőpiacra*. Budapest, MNB-tanulmányok. Elérhető: www.mnb.hu/Root/Dokumentumtar/MNB/Kiadvanyok/mnbhu_egyebkiadvanyok_hu/A_kivandorlas_hatasa_a_hazai_munkaeropiacra.pdf (A letöltés dátuma: 2017. 01. 01.)

⁵ Magyarországgal együtt csatlakoztak az Európai Unióhoz a balti államok, valamint Lengyelország, Csehország, Szlovákia, Szlovénia (akiket Máltával és Ciprussal együtt EU10-ként szokás nevesíteni). 2007-ben vált taggá Románia és Bulgária. Az újonnan belépő országokban a lakosság életszínvonala jelentősen elmaradt a régi tagországokétól, s nem egy közülük jelentős munkanélküliséggel küzdött. E körülményekre tekintettel lehetett számítani arra, hogy ebből tíz tagállamból sokan keresnek majd munkát az EU korábbi tagállamaiban, akik közül néhány átmenetileg védte munkaerőpiacát a kelet-európai álláskeresőktől.

⁶ Még Magyarországnál is kevesebben hagyták el nyugat-európai munkavállalási céllal Csehországot. Sokan vállaltak viszont nyugaton munkát a csatlakozás pillanatától Lettországból, Litvániából, Romániából, Bulgáriából és Lengyelországból. Az Európai Unió migrációs kiadványa szerint 2013-ban már 10 millió munkavállalási korú (azaz 15–64 éves) uniós állampolgár élt állampolgárságától eltérő tagországban (15,5 millió EU-n kívüli migráns mellett), ebből 2,5 millió román, illetve bolgár volt, 2,3 millióan pedig a 2004-ben csatlakozó országok valamelyikéből érkeztek. 2013-ban a szakértők Románia esetében 14% felettre becsülték a külföldön élők arányát a munkavállalási korú (15–64 év közötti) népességhez viszonyítva, amelyet 10% körüli értékével Litvánia és a csak 2013-ban taggá vált Horvátország követett. Lettország és Bulgária a 7–9%-os sávba tartozott. A lengyel arány ugyancsak 5% feletti. Az aktív korú magyaroknak 3, a cseheknek viszont mindössze 1%-a élt külföldön. Lásd *Employment and Social Situation Quarterly Review with supplement on „Recent trend in the geographical mobility of workers in the EU”* (2014). Elérhető: <http://ec.europa.eu/social/main.jsp?langId=en&catId=89&newsId=2087&furtherNews=yes> (A letöltés dátuma: 2017. 01. 01.)

⁷ Felhívjuk a figyelmet arra, hogy ebben a számban tanulók és nem dolgozó családtagok is szerepelnek.

⁸ Ez a szám viszont nem tartalmazza a Magyarországról naponta ingázó munkavállalókat, akik nem rendelkeznek lakóhellyel Ausztriában.

⁹ Az adatok az *EU Employment and Social Situation* (Foglalkoztatás és társadalmi helyzet) című, negyedévente megjelenő kiadványának a munkavállalók országok közötti áramlásával foglalkozó 2014. júniusi különszámából származnak, amely felhasználta az elérhető uniós és nemzeti adatforrásokat, így két fontos célország, Németország és az Egyesült Királyság nemzeti statisztikáiból származó migrációs adatokat is.

¹⁰ *2011. évi népszámlálás – 4. Demográfiai adatok* (2013). Elérhető: www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/nepsz2011/nepsz_04_2011.pdf (A letöltés dátuma: 2017. 01. 01.)

¹¹ Mivel a népszámlálás a Magyarországon élők megkérdezésén alapult, így nem vették számba azokat a külföldön élő magyar állampolgárokat, akiknek magyarországi háztartási kapcsolata nem volt.

növekedett.¹² A Jobline 2015. október 7. és 26. között végzett felmérése alapján főleg a szakmunkások és a vendéglátóiparban dolgozók nyitottak a külföldi munkavállalásra, míg a pénzügyben, a közigazgatásban és a jogi területen dolgozók a legkevésbé mobilisak.

Magyarország különleges helyzetben van a kelet-közép-európai tagállamok között, mivel nemcsak távozó, hanem munkavállalási céllal érkezők is vannak.¹³ A határos országokból érkezők többsége azonban nem a vidék gazdaságát erősíti. Kivéteklént jószerint csak a kelet-magyarországi megyék határmenti területeit említhetjük, ahol a mezőgazdasági idénymunkák idején átmenetileg megnő az Erdélyből érkező munkások száma.

5. A mikro-, kis- és közepes vállalkozások

Magyarországon a kis- és középvállalkozások fogalmát a 2004. évi XXXIV. törvény határozza meg. A jogszabály – Európai Uniós alapokon¹⁴ – három körülményt említ. Azon szervezetek minősülnek kis- és középvállalkozásnak, amelyek állományi létszáma¹⁵ legfeljebb 249 fő, éves nettó árbevétele nem éri el az 50 millió eurót, vagy mérlegfőösszege nem haladja meg a 43 millió eurót, és az állam vagy az önkormányzat közvetlen vagy közvetett tulajdoni részesedése külön-külön vagy együttesen nem haladja meg a 25%-ot.¹⁶

¹² Egy nemzetközi kutatás alapján az EU valamelyik nyugati tagállamában tartózkodó magyarok száma a 400 ezer főt is megközelítheti. *A migráció és a migrációs hatások kezelése Délkelet-Európában – Határokon átnyúló együttműködés a tényekre alapozó stratégiáért*. Elérhető: <http://ispmn.gov.ro/hun/node/ntlnire-de-lucru-seemig--gestionarea-migraiei-i-a-efectelor-sale-n-europa-de-sud-est--aciuni-transnationale-pentru-strategii-fundamentale-belgrad-19-20-septembrie> (A letöltés dátuma: 2018. 03. 22.)

¹³ Magyarországon 2013-ban 34 037 román és 9 105 szlovák állampolgár dolgozott, míg az Európai Unió összes többi tagállamából mindössze 5 387 munkavállaló érkezett.

¹⁴ Az Európai Unióban a kkv.-kat első alkalommal 1996-ban definiálták a *kis- és középvállalkozások fogalmának meghatározásáról szóló 1996. április 3-i 96/280/EK bizottsági ajánlás* keretében. A bizottság 2003-ban felülvizsgálta és módosította a fenti fogalom meghatározást annak érdekében, hogy az új dokumentum tükrözze az általános gazdasági fejlődést, és foglalkozzon azokkal az akadályokkal, amelyekkel a kkv.-k szembesülnek. A 2003. évi fogalom meghatározás jobban megfelel a kkv.-k különböző kategóriáinak, és jobban figyelembe veszi a vállalkozások közötti kapcsolatok különféle típusait. Segíti az innováció előmozdítását, és elősegíti a partnerségek kialakulását, ugyanakkor gondoskodik arról, hogy az állami programok csak azokat a vállalkozásokat célozzák meg, amelyeknek valóban szükségük van támogatásra.

¹⁵ A foglalkoztatotti létszámra vonatkozó kritérium a teljes munkaidős, a részmunkaidős és az ideiglenes alkalmazottakra, valamint az idénymunkásokra terjed ki, és a következőket foglalja magában:

- alkalmazottak,
- a vállalkozásnak dolgozó, ahhoz kirendelt és a nemzeti jogszabályok szerint alkalmazottnak számító személyek (idetartozhatnak az ideiglenes vagy úgynevezett átmeneti alkalmazottak),
- tulajdonosvezetők,
- olyan partnerek, akik a vállalkozással valamely rendszeres tevékenységben vesznek részt, és a vállalkozással való együttműködés révén pénzügyi haszonra tesznek szert.

¹⁶ A vállalkozás akkor is önálló vállalkozásnak minősül – vagyis olyannak, amelynek nincsenek partnervállalkozásai –, ha ezt a 25%-os küszöbértéket az alábbi befektetők bármelyike elérte vagy túllépte:

- állami befektetési társaságok, kockázati tőke-társaságok és üzleti angyalok;
- egyetemek és nonprofit kutatóközpontok;
- intézményi befektetők, beleértve a regionális fejlesztési alapokat;
- önálló helyi önkormányzatok, amelyek éves költségvetése 10 millió eurónál kisebb, és a lakosok száma 5 ezer főnél kevesebb.

A statisztikai számbavétel a jogi definícióban említett három körülmény közül csak a foglalkoztatottak létszáma alapján történik.¹⁷ A legfeljebb 49 főt foglalkoztató szervezetek kisvállalkozásnak, ezen belül a 10 fő alattiak mikro-vállalkozásnak, az 50–249 fővel működők középvállalkozásnak minősülnek.

A Magyarországon működő vállalkozások döntő része a kis- és középvállalkozások csoportjába tartozik. Az egyszerűség kedvéért a kis és közepes méretű vállalkozások megjelölés helyett többnyire a kvv. rövidítést használom a tanulmányban. 2012-ben 644 ezer kvv.-t tartottak nyilván az országban.¹⁸ A kvv.-k száma egy év alatt mintegy 46 ezerrel csökkent. A fogyás főként a kis létszámmal és egyéni vállalkozás formájában tevékenykedő szervezeteket érintette, állományuk 15%-kal lett kevesebb, míg a társas formában működőké stagnált.¹⁹ A 10–49 fős kisvállalkozások, valamint az 50–249 fős középvállalkozások száma egy év alatt nem változott jelentősen, ellenben a mikro-vállalkozásoké 6,8%-kal csökkent.

A működő kvv.-k 95%-a mikro-vállalkozásnak minősült (azaz kevesebb mint tízfős létszámmal működött), 4,0%-a 10–49 fővel tevékenykedett, míg a középvállalkozások (50–249 fős) aránya nem érte el az 1%-ot (0,7%).²⁰ Országosan a társas formában működő kvv.-k 93%-a, az egyének 99%-a a mikro-vállalkozások közé tartozott.²¹

6. A mikro-, kis- és közepes vállalkozások a magyar gazdaságban

A kvv.-k jelentős szerepet töltenek be az ország jövedelemtermelésében, a beruházásokban, valamint – tanulmányunk szempontjából ez a legfontosabb – a munkahelyteremtésben. 2012-ben a vállalkozási szektor által alkalmazott létszám mintegy háromnegyede, összesen közel kétfélmillió munkavállaló a 250 főnél kisebb létszámú szervezeteknél dolgozott.²² A legfeljebb kilenc főt foglalkoztató vállalkozások együttesen a legnagyobb munkaadónak minősülnek Magyarországon, ugyanis a mikro-vállalkozások biztosítanak kereseti lehetőséget a kvv.-knál alkalmazott létszám több mint a felének (összesen egymillió főnek).

¹⁷ A kvv.-k jogi és statisztikai fogalma az európai jogban is különbözik, lásd a bizottság ajánlása 2003. május 6. a mikro-, kis- és középvállalkozások fogalmának meghatározásáról [*Az értesítés a C(2003) 1422. számú dokumentummal történt*] (EGT-vonatkozású szöveg, 2003/361/EK ajánlás a mikro-, kis- és középvállalkozások fogalmának meghatározásáról.)

¹⁸ 2012-ben ezer lakosonként 39 társas és 25 egyéni kvv. működött Magyarországon.

¹⁹ 2012-ben a működő kvv.-k 61%-a társas, 39%-a egyéni formában tevékenykedett (2011-hez képest a társaságok aránya 4,0 százalékponttal emelkedett.) 2012-ben a társas formában működő kis- és középvállalkozások legnagyobb hányada, kétharmada korlátozott felelősségű társaság volt, a betéti társaságok aránya mintegy háromtizedet, míg a részvénytársaságoké csupán 1%-ot tett ki.

²⁰ Magyarország minden régiójában a legfeljebb 9 fős mikro-vállalkozások dominálnak. A nagyobb szervezetek hányada az 5%-os szintet is csupán Közép-Magyarországon és Dél-Alföldön éri el.

²¹ A legalább 10 fős kisvállalkozások körébe előbbiek 6,3%-a, utóbbiak 0,5%-a sorolódott. A társas vállalkozások közül 4543, az önállóak közül csupán 35 szervezet minősült középvállalkozásnak. Az említett számok a KSH 2014 novemberi adatai.

²² 2012-ben a magyarországi kvv.-k összesen 1 981 ezer munkavállalót foglalkoztattak, ami 2,7-szer több a nagyvállalatoknál dolgozók számánál, és 73%-a az összes foglalkoztatottnak. A mikro-vállalkozások jellemzően egy-két fővel végzik tevékenységüket, több mint 50%-uk csak egyetlen munkavállalót foglalkoztat. A kisvállalkozások átlagosan 19 munkavállalót foglalkoztatnak. Az átlagos foglalkoztatottsági létszám az 50–249 fős középvállalkozásoknál 99 főt jelentett (ami azonban még mindig jóval kisebb a nagyvállalatokra jellemző 851 főnél).

A kkv.-k foglalkoztatottai közül a legtöbben – 262 ezer fő – a kereskedelem-, illetve a gépjárműjavítás-ágazatba sorolt mikrovállalkozásoknál dolgoztak. A mikrovállalkozások a szakmai, tudományos, műszaki tevékenységben 159 ezer, az építőiparban 105 ezer embert foglalkoztattak.

A kkv.-k által létesített munkahelyek a vidékfejlesztés szempontjából különösen fontosak, szerepük jelentősebb, mint a nagyvállalkozásokhoz tartozó munkahelyeké. A nagyvállalatok ugyanis jellemzően városokban és városok közvetlen közelében tevékenykednek, így az általuk létesített/fenntartott munkahelyeket csak a városiak és a városok vonzáskörzetébe tartozó települések lakói tudják kihasználni. A városoktól távolabbi településeken döntően kkv.-k működnek és kezdenek bele új tevékenységekbe. Így az, hogy a vidéki lakosság a szülőhelyén vagy annak közvetlen körzetében talál-e munkalehetőséget, az döntően a kisvállalkozásokon múlik.

2012-ben²³ a kkv.-k összesen közel 45 ezer milliárd forint árbevételt értek el, a teljes vállalkozási szektor teljesítményének 58%-át. A mintegy 610 ezer mikrovállalkozás és a 4400 középvállalkozás által elért összes nettó árbevétel szinte azonos értéket képviselt: 2012-ben egyaránt meghaladta a 16 ezer milliárd forintot. A vállalkozások méretének növekedésével hatványozottan nő az éves árbevételük.²⁴

A kkv.-k tevékenységét illetően a szolgáltatások szerepe a meghatározó. A legfeljebb kilencfős mikrovállalkozásoknál foglalkoztatottak 35–43%-a²⁵ két szolgáltatási területen, a kereskedelem, a gépjárműjavításban, illetve a szakmai, tudományos, műszaki tevékenységben dolgozott. További 8–13%-uk számára építőipari, 8–10%-uk részére pedig ipari szervezet nyújtott kereseti lehetőséget.²⁶ Az üzleti és személyi jellegű szolgáltatások első-

²³ 2014-re a kkv.-szektor GDP-hez való hozzájárulása 54,4%-ra csökkent.

²⁴ Egy mikrovállalkozás 2012-ben átlagosan 26 millió forint, egy 10–49 fős kisvállalkozás 475 millió forint nettó árbevételt könyvelhetett el, míg az 50–249 fős középvállalkozások már közel 3,6 milliárd forintot realizáltak. Egy szervezet átlagosan 70 millió forintot ért el. Annak ellenére, hogy a kis- és középvállalkozások között a legfeljebb 9 főt foglalkoztató mikrovállalkozások számbeli túlsúlya mutatkozott, az árbevétel mindössze 36%-át realizálták. A kkv.-k 0,7%-át képviselő középvállalkozások súlya a mikro méretűekhez hasonló. A szervezetek 4,1%-át kitevő 10–49 fős kisvállalkozások pedig az árbevétel 28%-át érték el.

A működés keretétül választott szervezeti forma is jelentősen befolyásolja az elért eredmény nagyságát. Egy társas vállalkozásként bejegyzett kkv. 2012-ben átlagosan 112 millió forint nettó árbevételt könyvelhetett el, az egyéni vállalkozások esetében ugyanez az érték 7,5 millió forintot tett ki.

Az árbevétel gazdasági ág szerinti összetétele a szervezetek tevékenységi szerkezetének megoszlásához hasonlóan alakult. Magyarországon 2012-ben a kkv.-k árbevételének 63%-át szolgáltatások nyújtásával foglalkozó, egyharmadát ipari, építőipari tevékenységet folytató, 3,9%-át pedig mezőgazdasági termeléssel foglalkozók könyvelték el. Az egyszemélyes vagy néhány alkalmazottal rendelkező vállalkozások túlnyomó részben szolgáltatásokra specializálódtak, a létszám növekedésével azonban az árbevétel mind nagyobb hányada kötődött az ipari szervezetekhez. A középvállalkozások árbevételének közel fele ipari tevékenységből keletkezett.

²⁵ A szám adatok Magyarország egyes régióiban megfigyelhető – nem túlzottan nagy – eltéréseket jelzik.

²⁶ E kiemelt négy ágazat közül a kereskedelemnek, vendéglátásnak a kis, illetve a közepes méretű szervezetek esetében is jelentős szerepe van, azonban itt már nem a legfontosabb, helyét egyre inkább átveszi az ipar. A 10–49 fős szervezetek körében az építőipar a mikrovállalkozásoknál megfigyelhető súlyt képvisel. Itt emellett a mezőgazdaság emelhető ki mint olyan ágazat, amiről általánosan elmondható, hogy jelentősebb létszámot foglalkoztat. Az 50–249 fős középvállalkozások által foglalkoztatottak legnagyobb hányada – az ország egész területén, még az erőteljesen szolgáltatás centrikus Közép-Magyarországon is – ipari szervezeteknél dolgozik, a második helyet a kereskedelem, a vendéglátás foglalja el, amelyeket a megfelelő természeti feltételekkel rendelkező régiókban a mezőgazdaság követ.

sorban a mikrovállalkozásokhoz, a gazdasági szolgáltatások a kisvállalkozásokhoz kötődnek. Építőipari feladatokat túlnyomó részben az 50 főnél kisebb létszámú szervezetek, ipari termelést pedig legnagyobb részben az ennél nagyobb méretű vállalkozások végeznek. Míg eleinte a kkv.-k csupán a helyi gazdaságban, azon belül is a lakossági szolgáltatásokban működtek, addig újabban az innovatív üzleti szolgáltatások területén is megjelentek. Ezek főképp a hálózatra alapozott globális piacra kilépő vállalkozások.

7. A kis- és közép vállalkozások helyzete nemzetközi összehasonlításban

Az Eurostat 2011. évi adatai alapján az Európai Unió 28 tagállamában működő vállalkozások túlnyomó része a magyarországihoz hasonlóan a kis- és közép vállalkozások közé tartozott. Hányaduk átlagosan 99,8%-ot tett ki. Az arány – az adatot nem közlő hat tagállam kivételével – mindenütt elérte vagy meghaladta a 99,5%-ot.

Az Európai Unió vállalkozásai által előállított bruttó hozzáadott értékből a kkv.-k átlagosan 58%-kal részesedtek, ami 4 százalékponttal magasabb a magyarországinál. A foglalkoztatottakat illetően fordított a helyzet, a kkv.-k súlya átlagosan 67%-os, miközben Magyarországon elérte a 73%-ot. A szomszédos uniós országokkal összehasonlítva a kkv.-knál foglalkoztatottak hányada a magyarorszáigal szinte megegyező vagy annál nagyobb Szlovákiában, illetve Szlovéniában, viszont jóval kisebb Romániában.

8. A kkv.-k veszélyeztetettsége

Sok szó esik a kis és közepes méretű vállalkozások sebezhetőségéről. Valamennyi kkv. hendi keppel indul a gazdasági versenyben. Jellemzően kevesebb tőkével rendelkeznek, amiből következően fokozottabban lenne szükségük hitelekre. A bankszektor azonban kevésbé szívesen kölcsönöz kkv.-k részére, például azért, mert kevésbé tudnak fedezetet felajánlani arra az esetre, ha nem lennének képesek visszafizetni a kölcsönt, hiszen a csekély tőke miatt csak nagyon szerény az a vagyoni fedezet, amely fedezetül szolgálhat egy kölcsönt nyújtó számára.

A mikrovállalkozások halmozottan hátrányos helyzetben vannak. A rendelkezésükre álló és a kölcsönigényléshez felhasználható saját erő korlátozott mértéke még sikeres szerződés kötés esetén is behatárolja a kölcsönként megszerezhető pénzeseményt vagy a lízing formájában elérhető érték nagyságát.

A mikrovállalkozások abból kifolyólag is fokozott veszélynek vannak kitéve, hogy az itt alkalmazott jellemzően csak egy-két dolgozó ismeretei nem érik el a csoportokat, osztályokat és részlegeket üzemeltető nagyvállalatoknál felhalmozódó tudásszintet. Ez a relatív ismerethiány okozhat súrlódásokat, ütközéseket a jogi elvárásokkal. A bankokat – a fedezethiányon túl – az is gyakran visszatartja az újonnan alakult kkv.-k finanszírozásától, hogy azok tapasztalatlansága, az üzleti életben való jártasságuk hiánya, kapcsolataik kialakulatlansága, piacismereteik csekély foka számottevően megnöveli a kölcsönnyújtás kockázatát.

Különösen veszélyes a mikrovállalkozások életében az az időszak, amikor megszűnik az egyedüli munkavállaló munkaviszonya, vagy a tulajdonos már nem képes irányítani a céget.

A 2007-ben újonnan alapított vállalkozásoknak csak 38%-a létezett a működésük kezdetét követő ötödik évben.

A 2007-ben alakult kkv.-kat 51–49%-os arányban egyéni és társas formában jegyezték be, hosszabb távra szóló fennmaradásukhoz azonban – vélhetően nagyobb induló tőkájükből, stabilabb szervezeti formájükből adódóan – utóbbiaknak nagyobb esélyük van. Ezt látszik igazolni, hogy az egyéni vállalkozások csupán 29%-a, ezzel szemben a társas formában működők 47%-a tevékenykedett még 2012-ben is.

A kkv.-k kétharmadának öt éven belüli lemorzsolódása témánk szempontjából azt eredményezi, hogy a kkv.-k által létesített munkahelyek nem stabilak, több mint 50%-uk öt éven belül megszűnik.

9. A kkv.-k támogatásának elvi háttere és csoportosítása

Mind az európai, mind a magyar gazdaságirányítás felismerte azt, hogy a kkv.-kat támogatni kell, egyrészt, mert a gazdaság, sőt az egész társadalom számára fontos, hogy ez a szektor jól működjön, másrészt, mert támogatás nélkül sok kkv. létre sem jönne vagy megszűnne. A kkv.-szektor egészének a támogatása nem jelent tisztességtelen állami beavatkozást a gazdasági versenybe.

A támogatásokat többféle szempont szerint osztályozhatjuk. Az egyik alapján megkülönböztethetünk pénzügyi és egyéb támogatásokat, s előbbieik forrás szerint európai uniós és tagállami támogatásokra bonthatók. Egy másik szempont szerint közvetlen és közvetett támogatásokat különböztethetünk meg. Közvetett támogatás alatt az kkv.-kat közvetlenül támogató szervezetek, alapok – többnyire tagállami – támogatását értjük.

10. A mikrovállalkozások pénzügyi támogatása

10.1. Pénzügyi eszközök a forráshiány felszámolására az EU programjában

Az Európai Unió korábban többéves programokat dolgozott ki a kis és közepes méretű vállalkozások fejlesztése érdekében. A vállalatok és vállalkozások, különösen a kkv.-k számára kidolgozott, 2001–2005 közötti időszakra szóló, 2000. december 20-án elfogadott program²⁷

²⁷ 2000/819/EC: Council Decision of 20 December 2000 on a multiannual programme for enterprise and entrepreneurship, and in a particular for small and medium-sized enterprises (SMEs) (2001–2005). Ez már a negyedik többéves program volt, amelyet nem követett újabb hasonló, a támogatások alanyára koncentrááló akcióprogram. Az Európai Unió a kis- és középvállalatok támogatásának aktuális teendőit újabban a szakmai programokba (például az innováció fejlesztése, az energiahatékonyság növelése stb.) integrálva hirdeti meg.

céljai²⁸ közül a vállalkozások pénzügyi környezetének javítása körében található néhány, amely alkalmasnak tűnik a forráshiány orvoslására.

Az európai befektetési alap útján támogatják a kis és közepes méretű vállalkozások tevékenységének megkezdését és az ezt közvetlenül követő életpályaszakaszt. Ez a támogatás elsősorban befektetési tőkealapok, különösen az indulótőkét biztosító alapok, regionális alapok, egyes szektorokra vagy technológiákra koncentrááló alapok pénzügyi forrásainak részbeni biztosítása útján valósul meg, tehát döntően közvetett támogatást jelent a kkv.-k számára. A vállalat megalapítását követő szakaszban az úgynevezett „üzleti inkubátorok” létrehozatalának és támogatásának és követő programokkal való társításának szánnak szerepet az úgynevezett mentori rendszer keretében.

Támogatják a kis és közepes méretű vállalkozásoknak való kölcsönnyújtást. A program keretében a tagállamokban a kkv.-k számára folyósítandó kölcsönök visszafizetéséért – önállóan vagy más, hasonló szervezetekkel közösen – garanciát vállaló szervezetek segítik hozzá tevékenységük kiterjesztéséhez. A pénzügyi biztosítékok főként kis összegű kölcsönök (mikrokreditek), az információs technológia korszerű eszközeinek, szoftvereknek a beszerzését biztosító és használatuk elsajátítását finanszírozó kölcsönök, továbbá olyan kölcsönök létrejöttét hivatottak előmozdítani, amelyek a komoly növekedési potenciállal rendelkező kisvállalatok pénzügyi nehézségeit hivatottak áthidalni. Az európai befektetési alap úgy támogatja ezeket a tevékenységeket, hogy tőkét biztosít a garanciát ténylegesen nyújtó vállalkozások számára, esetleg velük közösen közvetlenül is nyújt garanciát. Az ilyen támogatás – a kkv.-k szempontjából – közvetett támogatásnak minősül. A garancia által a kis és közepes méretű vállalkozások tőkével való ellátását biztosító helyi vagy regionális alapok tevékenységének kockázatát is lehet csökkenteni.

Az európai joint venture tevékenység keretében – többek között – az úgynevezett üzleti angyalok²⁹ hálózatának fejlesztését, a hasznos tapasztalatok kicserélését, a legjobb módszerek (best practices) elterjesztését, tanítását, a bankárok és a kkv. vezetők közös asztalhoz ültetését tűzték ki célul.

²⁸ A többéves program általános célkitűzése az, hogy javítsa az általános üzleti környezetet Európában. A program céljai a 2. cikkely szerint az alábbiak:

- a gazdaság növekedésének és versenyképességének fokozása a tudásalapú és nemzetköziesedő gazdaságban,
- a vállalkozások erősítése,
- a gazdaság közigazgatási és szabályozási környezetének egyszerűsítése és javítása, különösen annak érdekében, hogy a kutatás, az innováció és az üzleti kreativitás virágozhasson,
- a pénzügyi környezet javítása a gazdaság, különösen a kis és közepes méretű vállalkozások számára,
- annak biztosítása, hogy a gazdaság könnyebben elérhesse az Európai Közösség támogatási szolgáltatásait, programjait és hálózatait, és ezen eszközök koordinálásának fokozása.

²⁹ Az üzleti angyal nem feltétlenül pénzügyi szervezatként támogatja például a startupvállalkozásokat, hanem magán személyként vagy egyéb elkötelezettként. Ezek jellemzően a

- korábbi vállalkozói ismerettségből kerülnek ki,
- befektetéshez értő vagyonos emberek,
- kockázatmentes vágyó rokonok, ismerősök, barátok.

Őket szokták hívni a „3F”-nek: Friends, Family and Fools. Ez is szemlélteti, hogy alapvetően magas üzleti kockázattal járhat az ilyen irányú befektetés. Ugyanis a befektetett pénznek nincs fedezete, ezért a tőke-viszszafizetés garanciája ez esetben nem létezik. Lásd Tóth Márk (2015): Kockázati tőke az adózásban. *Profit7.hu*. Elérhető: <http://profit7.hu/adoszakerto/kockazati-toke-az-adozasban> (A letöltés dátuma: 2017. 01. 01.)

Némi leegyszerűsítéssel a kkv.-k európai támogatásának három fő elemét emelhetjük ki:

- tőke – nevezetesen induló és pótlólagos tőke – biztosítása,
- garancianyújtás kölcsönfelvételhez, vagy tőke biztosításához,
- piaci ismeretek elterjesztése.³⁰

Magát a kölcsönnyújtást és a kölcsönért fizetendő kamatok támogatását a 2001–2005 közötti időre szóló program nem említi, csak a kölcsönök biztosítását. Ennek oka abban keresendő, hogy a kis és közepes méretű vállalkozások tevékenységének javítását célzó korábbi programok főként ezekre helyezték a hangsúlyt, a kkv.-k számára kölcsönöket nyújtó intézmények által folyósított kölcsönök kamatainak egy részét fedezték a brüsszeli költségvetésből folyósított kamattámogatások. Ezek közvetlen támogatásnak minősültek. Az utóbbi időben az EU többéves programjai nem közvetlenül a kis és közepes méretű vállalkozásokat finanszírozzák, hanem harmadik személyeket látnak el tőkével abból a célból, hogy a kkv.-k javára és érdekében végezzenek bizonyos tevékenységeket, a költségek részbeni fedezésével elérjék, hogy a kkv.-k részére szolgáltatást nyújtó vállalkozások csökkentsék az áraikat.

10.2. Pénzügyi eszközök a forráshiány felszámolására Magyarországon

Napjaink magyar gazdaságának szereplői alultőkésítettek.³¹ A forráshiány mindenfajta méretű vállalkozást sújt, de a mikro- és kisvállalkozások szenvednek tőle legjobban. A kkv.-k számára meghirdetett pályázatokon a feltételeknek megfelelő vállalkozások különböző pénzügyi kedvezményeket (csökkentett kamatozású, vagy kamatmentes hitelt) vagy vissza nem térítendő támogatásokat kaphatnak.

A forráshiány mérséklésének közvetlen eszközeit az olyan támogatások, pályázati lehetőségek képezik, amelyek bizonyos közérdekű célok megvalósítása érdekében kedvezményes kamatozású, esetleg kamatmentes kölcsönöket, új munkahelyek létesítése esetén munkabér-támogatást stb. biztosítanak. A kkv.-k számára legkedvezőbb esetben a számukra nyújtott támogatást nem is kell visszatéríteni.

A vidékfejlesztés szempontjából nagyon fontosak a jellemzően az önkormányzatok által igénybe vehető támogatások, például a külterületi utak javítására, a településfejlesztésre vagy a település képét meghatározó épületek felújítására igényelhető támogatás. Léteznek kifejezetten mezőgazdasági tárgyú támogatások, amelyek – jellegüknél fogva – döntően a vidékfejlesztést szolgálják, például az öntözésfejlesztési célú vagy a szarvasmarhatartást segítő támogatás. Mikro-vállalkozások számára is elérhető, de nem csak kkv.-k által igény-

³⁰ A piaci ismeretek elterjesztése tipikusan nem pénzügyi jellegű támogatás, bár lehetséges, hogy piaci alapon igénybe vehető képzések, tanfolyamok ellenértékét térítik meg utólag a kkv. számára.

³¹ Az alapvető probléma tehát gazdasági gyökerű, azt nem jogszabályok okozzák. Abban azonban már a jogi környezet is „ludas”, hogy a kis és közepes méretű vállalkozások nem jutnak minden esetben megfelelő mértékű és olcsó külső forráshoz. Ezen jogi hátráltató tényezők közül villantott fel néhányat *A kisvállalkozások forrásteremtését és különösen kockázati tőkével való támogatását segítő kezdeményezések az EU-ban és Magyarországon* című tanulmányom, amely a *Kis- és középvállalkozások az Európai Unió küszöbén* című, a Széchenyi István Egyetem által Győrben, 2004-ben kiadott tanulmánykötetben jelent meg (205–221.) A tanulmányban olyan jogi szabályokat, jogintézményeket mutattam be, amelyek akadályozzák a kis és közepes méretű vállalkozások forráshiányának csökkentését, és ezeket a korlátozó tényezőket milyen jogszabályi változtatások révén lehetne kiiktatni.

be vehető program például az egyedi szennyvízkezelés kiépítését szolgáló pályázat vagy a „Fiatal gazda” pályázat. Kifejezetten nem mezőgazdasági tevékenység kistelepülésen való indításához 12 millió forint vissza nem térítendő támogatást lehet igényelni 2017-től.

Ezek a pályázati lehetőségek nagyon fontosak, de nem nyújtanak valódi lehetőséget minden kkv. számára. A mikrovállalkozások többsége nem is szerez tudomást e pályázati lehetőségekről, és jelentős részük nem kellően felkészült ahhoz, hogy a siker esélyével kecsesítő pályázati anyagot tudjon összeállítani. A támogatandó célok köre is folyamatosan változik, a támogatási feltételek sem állandók, a pályázat benyújtási határidői rövidek, így a rendszer egésze egy átlagos mikrovállalkozás számára nem kiszámítható. Még a pályázaton sikerrel szereplőknek sem oldódik meg minden problémája, mivel a támogatások egyszeri alkalmat jelentenek, tartósan nem kompenzálják a mikrovállalkozás méretéből fakadó hátrányokat.

11. A kockázati tőke-befektetés

Szeretném felhívni a figyelmet egy olyan intézményre, amely az európai többéves programokban említett mindhárom célkitűzés megvalósítására képes. A kockázati tőke-befektetés olyan jogi eszköz, amely tőkét biztosít a kisvállalkozásnak tevékenysége kezdeti szakaszában, tőkét emel, vagy tagi kölcsönt ad a kkv. számára, amikor tevékenységét bővíteni kívánja, és mindezek mellett piaci ismereteinek átadásával, üzleti kapcsolatainak felhasználásával, vállalatirányítási tudásának bevetésével közvetlenül is javítja a kisvállalkozás menedzselési színvonalát.³² A kockázati tőke-befektetés tehát nem tisztán pénzügyi támogatás, hanem olyan módszer, amely a kkv. likviditásának javításán túl piaci ismereteket, üzleti kapcsolatokat is biztosít a kkv. számára a működésének viszonylag korai szakaszában. A kockázati tőke-befektetők „a pénzügyi támogatáson felül szakmai tudással is segítik a vállalkozásokat. A magántőke befektetők gyakorlatilag együtt dolgoznak a cégvezetéssel, hogy a vállalkozás gazdasági expanzióját megvalósítsák.”³³ A kkv. számára fontos, hogy pénzügyi helyzete és ismeretszintje anélkül javul, hogy ezért fizetnie kellene. A kapott segítség „árát” a kkv. tulajdonosai fizetik meg, akik rövid távon el kell, hogy fogadják azt, hogy a kockázati tőke-befektető „beleszól” a cég ügyeibe, hosszabb távon pedig kénytelenek osztozni az elért hasznon, ami befektető nélkül csak az övék lett volna. „Jellemzően a kockázati tőke úgy nyújt pénzügyi segítséget az induló vállalkozásnak, hogy tulajdoni részesedést is kap belőle. Ez az egyik biztosítéka annak, hogy a birtokolt tulajdonosi arány függvényében az üzleti folyamatokba beleszólással bírjon.”³⁴

³² Az Európai Unió már a korábbi programokban is biztosított közösségi forrásokat a kis- és közepes vállalkozások számára. Ezek egy része (I-TEC-program, ETF-startupprogram stb.) az ilyen vállalkozások számára kockázati tőkét biztosító alapok rendelkezésére álló pénzeszközök növelését szolgálta. Az EU komoly szerepet szánt annak az elképzelésnek, hogy a kutatócentrumokhoz és tudományos parkokhoz kapcsolódó alapok kockázati tőkét nyújtsanak a kis és közepes méretű vállalkozások számára.

³³ TÓTH M. (2015): Kockázati tőke az adózásban. Elérhető: <http://profit7.hu/adoszakerto/kockazati-toke-az-adozasban> (A letöltés dátuma: 2017. 01. 01.)

³⁴ TÓTH 2015.

11.1. A kockázati tőke-befektetés gazdasági háttere

A kockázati tőke-befektetés a társaságokhoz tulajdonosként történő csatlakozás egy speciális esete. Magyarországon többnyire nem a társaság megalapításakor kapcsolódik be a pénzforrásokkal rendelkező személy, hanem már létező társaságban szerez tulajdonrészt. A kockázati tőke-társaságok speciális tevékenysége révén olyan céltársaságok is pótlólagos forráshoz juthatnak, amelyek a finanszírozás egyik klasszikus jogi eszközével (kölcsön, bankkölcsön, lízing, faktoring) sem szerezhettek extra tőkét, a nagy kockázat vagy a magas tőkeigény, esetleg a lassú megtérülés stb. miatt. A kockázati tőke-befektető tudomásul veszi, hogy lesznek olyan befektetései is, amelyek kapcsán elveszíti a befektetett összeget, mivel úgy számít, hogy lesznek extraprofitot eredményező ügyletei is, amelyek kiegyenlítik ezt a veszteséget. A kockázati tőke-befektető egy portfóliót készít, amelyben bizonyára lesznek nagyon sikeres befektetések éppúgy, mint olyanok, amelyeket csak nullszaldóval vagy veszteséggel tud lezárni. A nemzetközi gyakorlat szerint tíz befektetésből kettő nyereséggel zárul, és ennek a két befektetésnek a kimagasló hozama fedezi a másik nyolc projekt veszteségét vagy az átlagosnál kisebb nyereségét. A kockázati tőke természetesen nem a nagyobb kockázat, hanem a nagyobb nyereség reményében kerül kapcsolatba olyan tevékenységeket végző társaságokkal, amelyek fejlesztési elképzelései ígéretesek. A kockázati tőkének kimagasló szerepe a kis és közepes méretű vállalkozások finanszírozásában. Abban az esetben, ha a kockázati tőke-befektető egy kockázati tőke-társaság, akkor csak a saját tőkéjét használja. A kockázati tőke-kezelők³⁵ viszont kockázati tőke-alapokat³⁶ hoznak létre oly módon, hogy kollektív befektetési értékpapírokat hoznak forgalomba zártkörűen, kizárólag szakmai befektetők részére. Egy kockázati tőke-kezelő vállalkozás jóval nagyobb tőkét képes a hasznos cél érdekében összegyűjteni, mint egy átlagos magyar gazdasági társaság. A kockázati tőke-kezelőkre és az általuk végzett tevékenységre a jogszabály számos követelményt határoz meg, éppen azért, mert a kockázati tőke-kezelő nem a saját vagyónát kockáztatja.³⁷

11.2. A kockázati tőkére háruló kockázat mérséklése

A kockázati tőke is igyekszik felbecsülni a kockázatokat. A megismert rizikó azonban kevesebb esetben veszi el a befektetői kedvét. Az új termékeket gyártani kívánó, új szolgáltatással a piacra lépő, vagy éppen új technológiát alkalmazó cégek különösen gyakran válnak

³⁵ A *kockázati tőke-kezelő*: rendszeres gazdasági tevékenységként kizárólag kockázati tőke-alapot, illetve magántőke-alapot kezelő alternatív befektetési alap-kezelő [a kollektív befektetési formákról és kezelőikről, valamint egyes pénzügyi tárgyú törvények módosításáról szóló 2014. évi XVI. törvény 4. § (3) bekezdés 60. pontjának a 2014. évi CIV. törvénnyel módosított szövege].

³⁶ A *kockázati tőke-alap*: olyan zártvégű alternatív befektetési alap, amelyet vállalkozásfejlesztés finanszírozásának céljából hoztak létre, és befektetési politikája szerint az összesített tőke-hozzájárulása és a le nem hívott tőkéje legalább 70%-át a vállalati fejlődés kezdeti szakaszában lévő vállalkozásokba fekteti, amelynek kollektív befektetési értékpapírjait zártkörűen, kizárólag szakmai befektetők részére hozzák forgalomba, és amely nem tőkeáttétellel finanszírozott [a kollektív befektetési formákról és kezelőikről, valamint egyes pénzügyi tárgyú törvények módosításáról szóló 2014. évi XVI. törvény 4. § (3) bekezdés 59. pontjának a 2014. évi CIV. törvénnyel módosított szövege].

³⁷ Követelményeket tartalmaz például a 2014. évi XVI. törvény 67. §-a.

a kockázatitőke-befektetések céltársaságaivá. Ennek az az oka, hogy az új megoldás révén a tevékenység különösen hatékony lehet, ha ezt az újdonságot sikerül a piacra vinni, és a piac azt el is fogadja. Ahhoz, hogy ez bekövetkezzék, a tőkén kívül még szükség van másra is.

A kockázati tőke gyakran az induló vállalkozásokban lát fantáziát. Ezek a fejlődésük kezdeti stádiumában lévő vállalkozások nem rendelkeznek megfelelő piaci ismeretekkel. Vezetőik gyakran jó műszaki emberek, akik szeretnék ötletüket megvalósítani, de az ehhez szükséges irányítási, vállalatvezetési ismereteknek gyakran híján vannak. A kockázati tőke nem „csupán” pénzt ad a célok eléréséhez, hanem biztosítja a szükséges ismereteket, szakmai tapasztalatokat, piaci kapcsolatokat. Teszi ezt azon jól felfogott érdekében, hogy a céltársaság sikere saját társasági tulajdonrészének értékét növeli. A kockázati tőke tehát nem csak azért toleránsabb a befektetési kockázatok iránt, mert olyan társaságokat választ, ahol a lehetséges nyereség magas mértéke racionálisan ellensúlyozza a kockázat – másfajta hitelezők számára már túl magas – fokát. A másik ok az, hogy a kockázatitőke-befektető saját tevékenységével képes csökkenteni a kockázatot. A rizikó tehát számára – saját aktivitásának eredményeképpen – kisebb, mint ugyanazon szituációban a kölcsönt folyósító vagy a faktoráló számára lenne.

A kockázatitőke-befektető többnyire jelentős tulajdoni hányadot szerez, és ezzel összefüggésben a szavazati jogok magas százalékkal rendelkezik. A kockázatitőke-befektető – a társaság tagjaként, részvényeseként – tulajdonosi minősége által képes befolyásolni a társaság működését, a gazdasági tevékenységet, a kockázatvállalás mértékét. Mivel a kockázatitőke-befektető szavazati hányada magas, így arra is képes, hogy irányítsa a társaságot,³⁸ ne csupán befolyásolja a döntéseket.

11.3. A kockázati tőke támogatása

A kkv. számára a kockázatitőke-befektető – legyen az önálló társaság vagy kockázatitőke-alap-kezelő – közvetlen támogatást nyújt. A kockázatitőke-befektető és kockázatitőke-alap-kezelő számára nyújtott EU és/vagy tagállami támogatás a kkv.-k számára nyújtott közvetett támogatásnak minősül.

11.3.1. A megfelelő jogi környezet kiépítése

A magyar jog 1998-tól kezdődően világos szabályokat tartalmazott³⁹ a kockázatitőke-befektetési vállalkozásokra és a kockázatitőke-alap-kezelő kockázatitőke-alap-kezelőkre. A törvényt 2006. január 1-től hatályon kívül helyezték, így a kockázatitőke-befektetési vállalkozás mint kategória megszűnt. A kockázatitőke-alap-kezelőkre vonatkozó szabályokat áthelyezték egy másik törvénybe. Így a hatályos magyar jog a kockázatitőke-befektetést nem szabályozza, mivel az alapkezelőkre vonatkozó normák döntően befektetővédelmi jellegűek.

³⁸ Természetesen itt nem feltétlenül alakul ki konszernjogi értelemben vett irányítás. Szociológiai szempontból 75%-nál kisebb szavazati részesedés mellett is képes a kockázatitőke-társaság érvényre juttatni a céltársaság működésével kapcsolatos akarátát és érdekeit.

³⁹ Eredetileg az 1998. évi XXXIV. törvény szövege szólt a kockázatitőke-befektetésekről, a kockázatitőke-társaságokról és a kockázatitőke-alapokról. Utóbbiakról ma a 2014. évi XVI. törvény tartalmaz rendelkezéseket.

11.3.2. A tőketámogatás

Az Európai Unió speciális programot⁴⁰ valósít meg, amellyel egy határokon átnyúló kockázati tőke-alap-kezelő tevékenységét támogatja. A program jellegéből fakadóan a kedvezményezettek nem a mikrovállalkozások közül kerülnek ki. Magyarországon ma 28 JEREMIE-alap működik összesen 130 milliárd forintos keretösszeggel. Ezek hibrid alapok, amelyek az uniós forrás és a magántőke mellett állami forrásokat is felhasználnak befektetéseik során. A kockázati tőke-befektetési szektor révén a 2010 és 2014. június 30. közötti időszakban Magyarországon 179 társaság kapott 58 milliárd forint értékű finanszírozást, 2014 harmadik negyedévéig pedig már 271 befektetést hajtottak végre a kockázati tőke-alapok 72 milliárd forint értékben, és 8 milliárd forint kölcsönt is nyújtottak. Az átlagos befektetési érték 294 millió forintra nőtt 2014 harmadik negyedévére.⁴¹

11.3.3. Az adókedvezmények

A tagállamok adómentességek, adókedvezmények útján tudják támogatni a kockázati tőke-befektetési tevékenységet végző vállalkozásokat és a kockázati tőke-alap-kezelőket. A kockázati tőke-befektetéseket végző vállalkozásokat a magyar jog 1998-tól kezdődően úgy is igyekezett ösztönözni, hogy a tevékenység megkezdésétől számított hat éves időszak alatt a társasági adónak 0%-os volt az adókulcsa az ilyen tevékenység végzők számára.⁴² A kockázati tőke-befektetések adószempontú támogatása áttételesen a céltársaságok helyzetének javítását szolgálta. Azért engedte el – bizonyos esetekben – az állam a kockázati tőke-befektető társaságok által fizetendő társasági adót, hogy ez a kedvezmény tőkét csalogasson a kockázati tőke-befektető társaságokhoz és a kockázati tőke-alapokhoz, amelyek tevékenysége által javul a céltársaságok forrásellátottsága. A kockázati tőke-befektetési tevékenységet végző vállalkozások és a kockázati tőke-alap-kezelők átmeneti társasági adókedvezménye nem csupán a kockázati tőke-befektetésért volt. Az állam nem a kockázati tőke-befektető társaságokat és kockázati tőke-alapokat kívánta adókedvezményben részesíteni. A speciális adójogi helyzet az ilyen szervezetek kockázati tőke-befektető tevékenységének szólt.

Nem volt szerencsés megoldás, hogy az adókedvezmények csak a korlátozott felelősségű társaságokban és részvénytársaságokban történő tulajdonszerzéshez kapcsolódtak, mert ez nem adott ösztönzést a mikrovállalkozásokba történő befektetéshez, amelyek jellemzően nem kft. vagy rt. formájában működnek. Nem állítható, hogy a kockázati tőke teljes mértékben figyelmen kívül hagyta a mikrovállalkozásokat, de szerencsésebb lett volna a vidékfejlesztésben kimagasló szerepet játszó mikrovállalkozásokba történő befektetések

⁴⁰ JEREMIE-program.

⁴¹ A kockázati tőke-alapok forrásgyűjtéseinek és befektetéseinek bő 70 százaléka a JEREMIE-alapokhoz kapcsolódik, döntő hányada így uniós forrás, az intézményi befektetőktől – például a nyugdíjalapoktól – kevés forrás érkezik. A források legnagyobb hányadát (58,52%) kormányzati szervek bocsátják rendelkezésre, őket a (döntően állami háttérű) bankok (18,01%) és a magánbefektetők (10,48%) követik. Lásd *Közel 300 millió forint az átlagos kockázati tőkebefektetés* (2015). Elérhető: https://mfor.hu/cikkek/makro/Kozel_300_millio_forint_az_atlagos_kockazati_tokebefektetes.html (A letöltés dátuma: 2017. 01. 01.)

⁴² Jelen tanulmány – terjedelmi okokból – nem tűzhetette ki célként a vonatkozó adószabályok részletes bemutatását.

esetén is biztosítani mindazokat a kedvezményeket, amelyekhez a kockázati tőke hozzájutott a közepes méretű vállalkozásokba történő befektetés esetén. Az 1998 utáni magyar adójogi szabályozás ösztönözte a kis- és közepes vállalkozások segítőit, de behatárolta tevékenységüket, és ezzel a mikro- és kisvállalkozások tekintetében jórészt kihasználatlanul maradtak a kockázati tőke-befektetésben rejlő előnyök.

Sajnos a magyar adójogi jogalkotás nem a diszfunkció felszámolása irányába lépett, hanem 2006-ban mellőzte a kockázati tőke-befektetők társasági jogi adókedvezményét. Így a hatályos magyar jog szerint csak a kockázati tőke-alapokat kezelő társaságok mentesülnek a tevékenység után az általános forgalmi adó megfizetése alól. „Olyan, adózást érintő kedvezményt, amely kifejezetten kockázati tőke-befektetésekhez mint jogügyletkező kapcsolódna, a hatályos magyar jogrendszer nem alkalmaz.”⁴³

További negatív fejlemény, hogy 2015. elejétől a befektetési alapokra vonatkozóan életbe lépett különadó értelmében adót is kell fizetniük a kockázati alapkezelőknek. A pénzügyi szervezetek különadóját pedig már eddig is fizetniük kellett. Mindez együttesen azt eredményezi, hogy az állam adójogi eszközökkel nem ösztönzi a kockázati tőke-befektetéseket, így ma Magyarországon a lehetségesnél kevesebb vállalkozás végzi ezt a – kkv.-k szempontjából is fontos – tevékenységet, és az ezzel foglalkozók a szükségesnél és indokoltnál kisebb tőkeerővel rendelkeznek.

12. A kkv.-k által elkövetett versenyjogi jogsértések enyhébb szankcionálása

A versenyt leginkább sértő magatartások tanúsítóit a versenytörvény alapján a Gazdasági Versenyhivatal jellemzően bírság megfizetésére kötelezi.⁴⁴ A kis és közepes méretű vállalkozások jogi ismeretei bizonyítottan kisebbek a nagyvállalatoknál. A jogalkotó feltételezi azt, hogy a kkv.-k által első ízben elkövetett jogsértés nem a piaci versennyel való szándékos szembehelyezkedés, hanem a kellő ismeretek hiányának következménye. Ezért 2015 nyarától a Gazdasági Versenyhivatal – bizonyos esetekben⁴⁵ – jogosult arra, hogy bírság helyett figyelmeztetést alkalmazjon. Valószínű, hogy a figyelmeztetés is elegendő ahhoz, hogy a versenyjogi követelményekbe beleütköző kkv. a jövőben nem tanúsít majd jogsértő magatartást. A jog azonban olyan kötelezettség előírására is feljogosítja a Gazdasági Verseny-

⁴³ GLAVANITS J. (2012): A kockázati tőkebefektetések adózásának egyes kérdései. *Miskolci Szemle*, 1. sz. 104–114.

⁴⁴ Az eljáró versenytanács bírságot szabhat ki azzal szemben, aki ... [Tpvt. 78. § (1) bekezdés]

⁴⁵ Tpvt. 76. § (1) Az eljáró versenytanács határozatában

l) a 78. § (8) bekezdése szerinti figyelmeztetést alkalmazhatja arra vonatkozó kötelezettség előírása mellett, hogy az ügyfél alakítson ki a versenyjogi előírásoknak megfelelést és jogsértés megelőzését biztosító belső eljárásrendet.

Tpvt. 78. § (8) Kis- és középvállalkozásokkal szemben az első esetben előforduló jogsértés esetén – kivéve az Európai Unió jogába való ütközés esetét – bírság kiszabása helyett az eljáró versenytanács figyelmeztetést is alkalmazhat.

Tpvt. (9) Nincs lehetőség a (8) bekezdés alapján a bírságtól való eltekintésre, ha

a) a jogsértés közbeszerzési eljárás során áruk rögzítésére vagy a piac felosztására irányuló megállapodás kötésében, vagy összehangolt magatartás tanúsításában nyilvánul meg, vagy

b) a jogsértésre a személyeknek koruk, hiszténységük, szellemi vagy fizikai fogyatkozásuk miatt különösen kiszolgáltatott, egyértelműen azonosítható csoportjához tartozó személlyel szemben került sor.

hivatalt, hogy az ügyfél alakítson ki a versenyjogi előírásoknak megfelelést és jogsértés megelőzését biztosító belső eljárásrendet.

A kkv.-knak a versenyjogban 2015 óta érvényesülő pozitív diszkriminációja olyan újszerű jogi kezdeményezés, amely – szűk körben – alkalmas arra, hogy ezt a sok veszélynek kitett vállalkozáscsoportot úgy mentesítse az ismerethiányból fakadó jogsértés tipikus következménye alól, hogy ezzel nem veszélyezteti a bírságtól remélt generális és speciális prevenciót.

13. Összegzés

Tanulmányunk elején – a szülőhelyhez való kötődést és az attól való elszakadást befolyásoló emocionális és gazdasági tényezők számbavétele révén – igyekeztünk bemutatni a legfontosabb körülményeket, amelyek szerepet játszanak abban, hogy egy vidéken született magyar állampolgár szülőhelyén vagy annak körzetében éli-e le életét, vagy beköltözik a városba, esetleg nemcsak szülőhelyét hagyja el, de az országot is. Álláspontunk szerint a sokféle körülmény közül legfontosabb a munkalehetőség vidéki hiánya, illetőleg az a helyzet, hogy a vidéken elérhető munkalehetőség nem illeszkedik az egyén elképzeléseihez. Tanulmányunk második részében bemutattuk a kis- és közepes vállalkozásokat, főként a mikrovállalkozásokra koncentrálva. Azért szenteltünk a kkv.-knak és e körön belül is a mikrovállalkozásoknak nagy figyelmet, mert ezek töltenek és tölthetnek be kiemelkedő szerepet a vidék népességmegtartó képességét legsúlyosabban veszélyeztető probléma orvoslásában. Statisztikailag bizonyított tény ugyanis, hogy a kkv.-k egységnyi jövedelem előállításához számottevően több munkaerőt használnak fel, mint a nagyvállalatok. Vidéken főként a mikrovállalkozásoktól várható az új munkalehetőségek létrehozása, sőt a meglévők megőrzése is. A kkv.-k és különösen a mikrovállalkozások azonban sérülékenyek, rövid életűek. Állami beavatkozás nélkül nem képesek megvalósítani céljaikat, amelyek egyben társadalmi célkitűzések is. Támogatások újabbnál újabb formáit kell kitalálni és megvalósítani ahhoz, hogy a kkv.-k képesek legyenek betölteni azt a szerepet, amelyre adottságaik alapján képessé válhatnak, és vidéki munkahelyek százezreit hozhassák létre. Láthattuk, hogy a pályázatok révén elnyerhető közvetlen és közvetett pénzügyi segítségen túl, a kockázati tőke-befektetés is alkalmas eszköz a kkv.-k fennmaradásának és fejlődésének előmozdítására. A magyar jogalkotás olyan újszerű jogi megoldások bevezetésére is nyitott, mint a versenyjogi jogsértés szankciórendszerének felfüggesztése. Végezetül annak a reményünknek kívánunk hangot adni, hogy a mikrovállalkozások támogatása révén a költségvetés és a jogrendszer egy költségtakarékos, ugyanakkor hatékony eszközre lel, amely áttételesen ugyan, de érdemben hozzájárul a vidék népességmegtartó erejének növeléséhez.

Felhasznált irodalom

BODNÁR K. – SZABÓ L. T. (2014): *A kivándorlás hatása a hazai munkaerőpiacra*. Budapest, MNB-tanulmányok. Elérhető: www.mnb.hu/Root/Dokumentumtar/MNB/Kiadvanyok/mnbhu_egyebkiadvanyok_hu/A_kivandorlas_hatasa_a_hazai_munkaeropiacra.pdf (A letöltés dátuma: 2017. 01. 01.)

- GLAVANITS J. (2012): A kockázati tőkebefektetések adózásának egyes kérdései. *Miskolci Szemle*, 1. sz. 104–114.
- LAKATOS J. (2015): Külföldön dolgozó magyarok, Magyarországon dolgozó külföldiek. *Statisztikai Szemle*, 93. évf. 2. sz. 93–113.
- TÓTH M. (2015): Kockázati tőke az adózásban. Elérhető: <http://profit7.hu/adoszakerto/kockazati-toke-az-adozasban> (A letöltés dátuma: 2017. 01. 01.)
- Közel 300 millió forint az átlagos kockázati tőkebefektetés* (2015). Elérhető: https://mfor.hu/cikkek/makro/Kozel_300_millio_forint_az_atlagos_kockazati_tokebefektetes.html (A letöltés dátuma: 2017. 01. 01.)